

היום נלמד בעזרת ה':

בבא בתרא דף קלא

בעי רבא בכריא היאך? כי קא"ר יוחנן בן ברוקה בשכיב מרע דבר אורותי, הוא אבל בכריא לא. או דלמא אפילו בכריא נמי: לדעת רבי יוחנן בן ברוקה שאדם יכול להוריש לאחד מבניו יותר מהמגיע לו על פי התורה, ולכתוב את צוואתו בלשון 'ירושה'. האם זה דוקא בשכיב מרע, משום שהפסוק שממנו למד רבי יוחנן בן ברוקה את דינו (לעיל בדף הקודם) הוא "והיה ביום הנחילו את בניו". ומהפסוק משמע שמדובר בשכיב מרע ההולך למות שהוא כבר ראוי להוריש את בניו, ואז הוא יכול להוריש לבניו כרצונו. אבל בכריא שהוא לא במצב של להוריש לבניו אין את הדין הזה. או שרבי יוחנן בן ברוקה אמר זאת גם על בריא.

אמר ליה רב משרשיא לרבא - תא שמע: רב משרשיא מביא ראייה מ'הדין ודברים' שהיה בין רבי נתן לרבי. בתחילה מביאה הגמרא את הדין ודברים שביניהם, ולאחר מכן מבארת את ההוכחה לספק שלנו.

דאמר לו רבי נתן לרבי שניתם משנתכם כר' יוחנן בן ברוקה, דתנן לא כתב לה 'בנין דיכרין דיהוין ליך מינאי אינון ירתון כסף כתובתיך יותר על חולקיהון דעם אחוהון' חייב, שתנאי בית דין הוא: רבי נתן אמר לרבי שסידר וכתב את המשניות, כתבת במשנה כדעת רבי יוחנן בן ברוקה. והיינו שרבי כתב במסכת כתובות את הדין של כתובת בנין דכרין.

כתובת בנין דכרין = אישה שמתה בחיי בעלה, הבעל יורש אותה. אמנם תקנו חכמים שהבעל כותב בכתובה שאם תמות האשה בחייו, והוא יתחתן עם אשה שניה ויוולדו לו בנים, אזי כשהוא ימות, בניה של האישה הראשונה יקבלו את כסף הכתובה שירש ממנה במותה. ולאחר מכן יתחלקו עם אחיהם מהאישה השניה בשאר הירושה. (הטעם לתקנה זו כדי שאב האישה לא ימנע מלתת לה נדוניה לחתונה, כי כך הוא יהיה בטוח שהכסף ישאר לנכדיו).

המשנה אומרת שגם אם הבעל לא כתב לאשתו בכתובה את הנוסח של כתובת בנין דכרין הנ"ל 'בנין דכרין וכו', הוא חייב לתת לבניה את כתובתה, משום שזהו 'תנאי בית דין' שתקנו חכמים. עד כאן המשנה בכתובות.

מעצם הדין של 'כתובת בנין דכרין' עולה שאדם יכול לתת לחלק מבניו יותר מלכניו האחרים, אפילו בלשון 'רושה'. שכך הוא לשון התנאי בית דין שהבנים 'ירתון' (= יירשו) כסף כתובתי'.

ואמר לו רבי 'יסכון' תנן: רבי ענה לרבי נתן הבבלי - באמת במשנה צריך לגרוס 'יסכון' ולא 'ירתון'. יסכון = יקבלו במתנה. ואם כן המשנה היא לכו"ע.

ואמר רבי ילדות היתה בי והעזתי פני בנתן הבבלי. אלא דקיימא לן בנין דכרין לא טרפא ממשעבדי, אי סלקא דעתך יסכון תנן אמאי לא טרפא ממשעבדי? אלא שמע מינה ירתון תנן: לאחר מכן אמר רבי - התנהגתי באופן שטותי כשהעזתי פני להשיב לנתן הבבלי תשובה שאינה נכונה. כי הרי הדין הוא שאת כתובת בנין דכרין הבנים לא יכולים לגבות מנכסים משועבדים (= נכסים שהאבא מכר בחייו לאחרים).

אם כתובת בנין דכרין ניתנת בתורת 'מתנה', מדוע אי אפשר לגבות אותה מנכסים משועבדים? והרי האבא נתן אותה בחייו לבניו, ומאותו הרגע נכסיו האחרים משועבדים למתנה, והקונים את נכסיו לאחר מכן קונים אותם כשהם משועבדים כבר ל'בנין דכרין'. אלא בהכרח שבאמת כתובת בנין דכרין ניתנת בתורת 'רושה', ומכיון שירושה ניתנת ליורשים רק לאחר מיתה, הם לא גובים אותה מנכסים משועבדים. ואם כן בהכרח שכמשנה כן כתוב לשון 'ירתו' ולא לשון 'יסכון'.

מאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא? ר' יוחנן בן ברוקה, ושמע מינה אפי' בבריא: הגמרא מסכמת את ההוכחה. רבי יוחנן בן ברוקה הוא זה שסובר שניתן להוריש לבן אחד יותר מלבן אחר, וזהו בדיוק כתובת בנין דכרין. והרי הבעל כותב אותה לאשתו בנישואין כלומר כשהוא בריא. מוכח שגם בבריא אמר רבי יוחנן בן ברוקה את דינו.

אמר ליה רב פפא לאביי - בין למאן דאמר יסכון ובין למאן דאמר ירתון, הא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם? רב פפא שואל מדוע רבי שסבר בתחילה שהמשנה בכתובת היא ככולי עלמא, הוצרך לענות לרבי נתן ש'יסכון תנן'. והרי גם אם 'ירתון תנן' המשנה הולכת ככולי עלמא ולא כרבי יוחנן בן ברוקה בלבד.

שהרי בכל מקרה, גם אם נאמר שהכתובת בנין דכרין ניתנת בתורת מתנה, יש כאן קושיא. איך הבעל יכול להקנות אותה לבניו שיוולדו לו מהאשה שהוא מתחתן איתה עכשיו? והרי הבנים עדיין לא באו לעולם! והדין הוא שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

ואפילו לר' מאיר דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, הני מילי לדבר שיטנו בעולם, אבל לדבר שאינו בעולם לא! אלא תנאי בית דין שאני, הכא נמי תנאי בית דין שאני: ואפילו לרבי מאיר הסובר שכן ניתן להקנות דבר שלא בא לעולם, זהו דוקא כשהוא מקנה את הדבר שלא בא לעולם למי שנמצא בעולם. אבל כאן שהבנים עדיין לא נולדו, לכולי עלמא אי אפשר להקנות להם את הכתובה.

אלא בהכרח שיש כאן 'תנאי בית דין' מיוחד שניתן להקנות להם. ואם כן אפילו כשהוא אומר בלשון 'ירושה' שלדעת חכמים באופן עקרוני לא ניתן להוריש לבנים שלא כפי הראוי להם מהתורה, בכל אופן בגלל שזה תנאי בית דין זה מועיל. וכך היה יכול להשיב רבי לרבי נתן הבבלי.

אמר ליה (- אביי) - משום דקא מפיך לה בלשון ירתון: עדיין רבי נתן הבבלי היה עונה לרבי - מדוע בכל אופן כתבת במשנה לשון של 'ירושה'? אלא שלכך נוטה אחר רבי יוחנן בן ברוקה. ולכן רבי השיב לו שבאמת יש לגרוס 'סבון'.

ולאחר מכן אמר רבי שהוא מתחרט על מה שאמר לרבי נתן, כי הוא יכל לענות לו שהסיבה שכתוב 'ירתון', בכדי ללמד שלא גובים את הכתובה הזו מנכסים משועבדים.

הדר אמר אביי לאו מילתא היא דאמרי! דתנן לא כתב לה 'בנן נוקבן דיהויין ליכי מינאי יהויין יתבן בביתי ויתזנן מנכסאי עד דתילקחן לגוברין' חייב שהוא תנאי ב"ד: לאחר מכן חזר בו אביי ממה שתירץ לרב פפא. כי כתוב במשנה שיש עוד תנאי בית דין שהבעל צריך לכתוב לאשתו בכתובה, ואם לא כתב הוא חייב לתת לה. והיינו שהבנות שיוולדו לה ממנו, ישארו לגור בביתו לאחר מותו ויתפרנסו מנכסיו עד שיתחתנו. עד כאן המשנה.

והוה לזה במתנה ולזה בירושה וכל לזה בירושה ולזה במתנה אפי' רבנן מודו: והרי יש כאן שני נתינות שהוא כותב בכתובה, באחת הוא כותב לשון 'ירושה' וזוהי כתובת בנין דכרין, ובשניה הוא כותב לשון 'מתנה' וזוהי 'בנן נוקבן וכו'. וכפי שלמדנו לעיל אם הוא כותב לאחד במתנה ולאחד בירושה, לכו"ע הלשון 'מתנה' מועיל גם

למי שכתב לו בלשון 'ירושה'. (שכך כתוב במשנתנו שאם כתב בתחילה או באמצע או בסוף לשון מתנה, גם חכמים מודים לרבי יוחנן בן ברוקה. וביארה הגמרא שמדובר אפילו בשני בני אדם ובשתי שדות).

וגם אם לא כתב זאת בכתובה, מכיון שהוא חייב לתת לה משום שזהו תנאי בית דין, אם כן נחשב הדבר כאילו כתב זאת בכתובה.

ואם כן חוזרת הקושיא של רב פפא, מדוע רבי הוצרך לומר לרבי נתן הבבלי שהגירסה במשנה היא 'יסבון?' הרי גם אם הגירסה היא 'רתון' אין ראייה מהמשנה כרבי יוחנן בן ברוקה, כי חכמים מודים בזה.

אמר ליה רב נחומי ואית דאמר רב חנניה בר מניומי לאביי - ממאי דכחד בי דינא איתקון דלמא בתרי בי דינא איתקון? מניין לנו שתקנו את שתי הדינים הללו באותו בין דין? אולי בכית דין אחד תקנו את הדין של 'בני דכרין' ובכית דין שני תקנו את הדין של 'בנן נוקבן'. ואם כן כל מה שחכמים מודים שאם נתן לאחד בלשון ירושה ולשני בלשון מתנה קנה, זה דוקא כשאמר את שניהם בתוך כדי דיבור, אבל אם תקנו אותם בשני בתי דינים אין קשר בין ההוראה האחת לשניה.

תשובה: לא סלקא דעתך! דקתני רישא זה מדרש דרש ר' אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה - הבנים יירשו והבנות יזונו. מה הבנים אינן יורשין אלא לאחר מיתת אביהם, אף בנות לא יזונו אלא לאחר מיתת אביהן: לא יתכן שתקנו את שתי התקנות הללו בשני בית דינים. כי רבי אלעזר בן עזריה לומד את התקנה האחת מהשניה. דהיינו, כמו שבתקנת 'בנין דכרין' הבנים לא יורשים את הכתובה בחיי האבא אלא רק לאחר מיתתו, כך גם בתקנת 'בנן נוקבן' הבנות לא מקבלות מזונות בחיי האבא אלא רק לאחר מותו.

כך דרש רבי אלעזר בן עזריה. והגמרא מבארת -

אי אמרת בשלמא בחד בי דינא איתקון היינו דילפינן תקנה מתקנה אלא אי אמרת בתרי בי דינא איתקון היכי ילפינן תקנה מתקנה? אם נאמר שתקנו את שתי התקנות באותו בית דין, מובן מדוע יש ללמוד תקנה אחת מהשניה. אבל אם תקנו אותם בשתי בתי דינים לא מובן מה הקשר ביניהם?

דחיייה: ממאי? דלמא לעולם אימא לך בתרי בי דינא איתקון ובי דינא בתרא תקון כבי דינא קמא כי היכי דלא תקשה תקנתא אתקנתא: יתכן שבאמת תקנו אותם בשני בתי דינים, ובכל אופן יש ללמוד את האחת מהשניה. כי הבית דין השני שתיקן

את תקנת 'בנן נוקבן' תיקן אותה כמו הבית דין הראשון שתיקן את ה'בנין דכרין', וזאת כדי שאנשים לא יקשו מדוע יש הבדל בין תקנה לתקנה.

*

אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפטרופא: הכותב צוואה שכל נכסיו ינתנו במתנה לאשתו לאחר מותו, ויש לו בנים. אנו אומרים שלא מסתבר שאדם יעזוב את בניו ולא ישאיר להם כלום מנכסיו, אלא כוונתו היתה רק שהיא תהיה אפטרופסית על הנכסים, כדי לכבד אותה שבניו יצטרכו לכבד אותה ולהיות כפופים לה והיא תתן להם מהנכסים לפי שיקול דעתה.

פשיטא בנו הגדול לא עשאו אלא אפטרופוס. בנו הקטן מאי?: הגמרא ממשיכה ואמרת. אם הוא מסר את כל נכסיו לבנו הגדול, פשוט הדבר שגם כאן כוונתו היתה רק שיכבדו אותו שאר הבנים, ולא התכוין למסור לו את כל הנכסים ולא להשאיר לבניו הנוספים כלום.

אבל יש להתספק מה הדין אם מסר את כל נכסיו לבנו הקטן. האם גם כאן רצה לכבדו ולעשותו אפטרופוס שיפרנס את שאר הבנים. או שמכיון שהוא קטן אין כל כך סיבה שהוא ירצה לכבד אותו, ולכן הוא התכוין לתת לו את כל נכסיו במתנה ולא לשאר הבנים.

איתמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל אפילו בנו קטן המוטל בעריסה: הוא התכוין לכבדו ולעשותו אפטרופוס.

פשיטא בנו ואחר, אחר במתנה ובנו אפטרופוס. (אשתו ואחר לאחר במתנה ואשתו אפטרופוס) אשתו ארוסה ואשתו גרושה, במתנה: פשוט הדבר שאם מסר את כל נכסיו לאחד מבניו, או שמסרם לאיש אחר שאינו בנו. אז לגבי בנו, הוא הכוין לעשותו אפטרופוס וכו"ל. אבל לגבי האיש האחר, הוא התכוין לתת לו את הנכסים במתנה. כי לא שייך לומר שרצה שיכבדוהו בניו. ואם היה רוצה שהוא יהיה אפטרופוס היה עליו לכתוב זאת במפורש.

איבעיא להו בת אצל הבנים, ואשה אצל האחים, ואשה אצל בני הבעל מהו: אבל יש להסתפק מה הדין אם מסר את נכסיו לבתו כשיש לו עוד בנים? האם מכיון שמצאנו שחוששים לכבוד הבת, ולכן אם האבא הוריש רק קצת נכסים הדין הוא שהבנות ניזונות מהנכסים והבנים מחזרים על הפתחים לקבץ נדבות. אם כן יש לומר שהוא רוצה שיכבדו אותה. או שהוא לא מעונין שהבנים יכבדו אותה ולכן נתן

לה את הנכסים במתנה. כי זוקא לגבי לחזר על הפתחים חוששים לכבודה של הבת, אבל לא לעשותה אפוטרופסית על הבנים.

ומה הדין המוסר נכסיו לאשתו כשאין לו בנים ולא אבא אלא רק אחים. האם מכיון שהאחים שלו אינם חייבים בכבוד אשתו, אין לומר שהוא רוצה שיכבדו אותה והיא תהיה אפוטרופסית, אלא הוא נתן לה את הנכסים במתנה. או שמכיון שאשתו כגופו הוא רוצה שיכבדו אותה.

ומה הדין המוסר נכסיו לאשתו כשאין לו בנים ממנה, אבל יש לו בנים מאשה אחרת. האם מכיון שלא כתוב במפורש בתורה שהם חייבים בכבודה אלא לומדים זאת מדרשה, אם כן הוא לא חושש לכבודה כי גם היא לא כל כך מבקשת שהם יכבדו אותה. או מכיון שבסופו של דבר הם חייבים בכבודה הוא התכוין רק שיכבדו אותה ותהיה אפוטרופסית.

אמר רבינא משמיה דרבא בכולהו לא קנה לבר מאשתו ארוסה ואשתו גרושה: בכל המקרים הללו (אשה ארוסה, אשה גרושה, בת אצל הבנים, אשה אצל האחים, אשה אצל בני הבעל), לא קנתה האשה. חוץ מאשתו ארוסה ואשתו גרושה שהן קנו את הנכסים במתנה.

רב עירא משמיה דרבא אמר בכולהו קני לבר מהאשה אצל האחין ואשה אצל בני הבעל: כולן קנו, חוץ מאשה אצל האחים ואשה אצל בני הבעל שלא קנו את הנכסים.

נמצא, שלכולי עלמא אשה גרושה ואשה ארוסה קנו, ולכולי עלמא אשה אצל האחים ואשה אצל בני הבעל לא קנו. והמחלוקת היא על בת בין הבנים האם קנתה או לא.